

PRATARMĖ

Kasmet tūkstančiai žmonių atvyksta į Italijos miestą Veroną pamatyti garsiojo Džuljetos balkono. Esą čia vyko žymioji Viljamo Šekspyro (William Shakespeare) tragedijos „Romeo ir Džuljeta“ scena, kai jauni įsimylėjęliai pirmą kartą lieka vieni du ir išpažįsta meilę vienas kitam. Būtent šioje scenoje nuskamba eilutės: „Ką reiškia vardas? Jei vadinsim rožę / Kitu žodžiu, ar ji kvėpės mažiau?“

Iš tiesų Šekspyras niekada nesilankė Italijoje, o namas „La Casa di Giulietta“ (liet. Džuljetos namas), pastatytas dar XII a., nėra tiesiogiai susijęs su kūrinium. Negana to, kūrinyje neminimas joks balkonas (jis buvo sumūrytas praėjus keliems šimtmečiams po pjesės parašymo) – Romeo atvykęs prie namo išvysta Džuljetą, priėjusią prie kambario lango. Tačiau tai, kad šis namas, balkonas ir šalia stovinti Džuljetos skulptūra tokie svarbūs žmonėms, liudija ypatingą istorijų galią mūsų gyvenime, galią keisti kultūrinę sąmonę, ir kaip mums svarbu, kad prie istorijų, kurios tokios reikšmingos, galėtume priartėti dar labiau, nei vien skaitydami kūrinį ar žiūrėdami jo pastatymą teatre. Žinoma, turizmo verslas dėl to tik ploja rankomis.

Pažvelkime į šios nemirtingos meilės istorijos kūrėją ir pačią pjesę atidžiau, kad suprastume, kodėl ji tapo vienu svarbiausių Šekspyro kūrinių ir kodėl ja žavimasi iki šių dienų.

Šekspyras – vienas žymiausių anglų ir pasaulio dramaturgų, atnaujinęs to meto teatrą ir sukūręs tokias laikui nepavaldžias tragedijas, kaip „Hamletas“, „Makbetas“, „Romeo ir Džuljeta“, bei komedijas „Užsispyrėlės sutramdymas“ (1593), „Vasarvidžio nakties

sapnas“ (1595), „Vindzoro šmaikštuolės“ (1597) ir kt. Mažai kam žinoma, kad jis dirbo ir daug kitų teatro darbų, buvo aktorius.

Tiksli Šekspyro gimimo data nežinoma, atsekama tik jo krikšto diena – 1564 m. balandžio 23-ioji. Mirė tą pačią dieną 1616 m., ir šis sutapimas tik dar labiau sustiprino jo asmenybės legendą. Tų laikų požiūriu, jis nebuvo aukštos kilmės – jo tėvas kurį laiką buvo miestelio seniūnas, bet pagrindinis užsiėmimas – odininkas ir pirštinių meistras, abu tėvai greičiausiai buvo neraštingi. Tuo tarpu jaunasis Viljamas mokėsi vietinėje Stratfordo gramatikos mokykloje, kur gavo skaitymo, rašymo, lotynų kalbos pagrindus, tačiau niekada neįgijo aukštesnio išsilavinimo. Vos sulaukęs aštuoniolikos vedė keleriais metais vyresnę moterį ir susilaukė vaikų.

Kurį laiką žinios apie Šekspyro gyvenimą beveik nutrūksta ir vėl išnyra istorijoje 1592 m., jam jau persikėlus į Londoną ir pradėjus karjerą teatro pasaulyje. Dirbo garsiaame ir didžiausiame to meto Londono teatre „Globe“ (teatras veikė 1599–1642 m.). XX a. pabaigoje teatras buvo atstatytas šalia originalios vietos ir pavadintas „Shakespeare’s Globe“.

Šekspyrą lydėjo sėkmė, jis sulaukdavo ir kritikų ovacijų, ir nepalankių vertinimų. Praėjus daugybei metų po mirties ir jo kūrybinio palikimo vertei vis augant, dramaturgo asmenybė aplipo įvairiomis legendomis. Netgi bandyta įrodyti, kad ne jis yra kūrinių autorius, esą po šiuo vardu slėpėsi kiti žymūs to meto rašytojai. Neįtikėtina, kad iš žemesniųjų luomų kilęs žmogus, negavęs gero išsilavinimo, būtų galėjęs tiek pasiekti ir reformuoti teatrą. Tačiau tokioms kalboms būta nedaug pagrindo – Šekspyro išsilavinimas ir gyvenimo kelias mažai kuo skyrėsi nuo kitų to meto garsiausių kūrėjų, kurie taip pat dažniausiai nebuvo iš aukštesniųjų luomų.

Šekspyro kalba, kuri dabar mums atrodo puošni ir ornamentuota, jo laikais buvo literatūrinis perversmas. Iki jo sonetų ir pjesių literatūroje vyravo itin griežtos kalbinės struktūros ir konvencijos, saldi, patetikos kupina kalba, o teatre – moralitė žanro kūriniai, kuriuose buvo įkūnijamos įvairios ydos, nuodėmės ir dorybės, vyravo vienaplaniai veikėjai, neturintys gilesnio vidinio pasaulio.

Šekspyras derino klasikines formas su baltosiomis eilėmis, jo kalba ir stilius išsiskyrė metaforiškumu, vaizdingumu, veržlumu, emociiniu krūviu, humoro ir rimties derme. Jo pjesėms būdingi stiprūs monologai ir dialogai, atidumas veikėjų vidinėms ir išorinėms dramoms, dviprasmiškiems išgyvenimams, kurie buvo ir tebėra artimi ir suprantami daugeliui žmonių. Taip jis priartino dramos meną prie Renesanso idealų ir humanizmo principų.

Skirtingi Šekspyro kūrybos tyrinėtojai išskiria nuo dviejų iki keturių jo kūrybos laikotarpių. Pradžioje jis daugiau rašė komedijas, vėliau – sonetus ir tragedijas, taip pat tragikomedijas. Klasikiniu supratimu, ateinančiu dar iš Aristotelio „Poetikos“, komedija laikomi kūriniai, turintys laimingą pabaigą, joje vaizduojami ydingi žmonės, kurie neretai pašiepiami. Tuo tarpu tragedijos centre atsiduria dorybingi žmonės, kuriems likimas siunčia ypač sunkius išbandymus, tad tragedija turi stiprią fabulą ir nelaimingą pabaigą, sužadina gailestį ir baimę, o veikėjai pasižymi stipriais, niuansuotais charakteriais.

„Romeo ir Džuljetą“ Šekspyras parašė maždaug 1594–1596 metais, o pirmą kartą publikavo 1597 m. Tai įvyko vadinamuoju pirmuoju jo kūrybos laikotarpiu, kai jis daugiau rašė komedijas. To atspindžius galime matyti ir šioje pjesėje. Kūrinys laikomas pirma brandžia Šekspyro tragedija. O per šimtmečius šie du veikėjai tapo tyros ir pasmerkto meilės simboliais.

„Romeo ir Džuljeta“ – ir meilės istorija, ir, kaip pažymi žymus lietuvių filosofas Leonidas Donskis, politinė drama, kurios veiksmas vyksta Veronoje. Dvi įtakingos šeimos – Montekiai ir Kapulečiai – mirtini priešai. Tačiau jų vaikai – Romeo Montekis ir Džuljeta Kapuleti įsimyli vienas kitą ir, nepaisydami tėvų vaidų, siekia būti kartu.

Patekęs į Kapulečių puotą Romeo iš pirmo žvilgsnio įsimyli Džuljetą, jaunutę Kapulečių dukrą. Meilė pasmerkta nuo pat pradžių – negana, kad Džuljeta yra mirtinos priešų šeimos palikuonė, ji dar ir pažadėta kitam vyrui. Tačiau neįmanoma užgesinti tarp jaunuolių įsiplieskusios meilės. Jie sugalvoja, kaip būti kartu ir slapta

susituokti. Deja, jau kitą dieną po tuoktuvių, mėgindamas sustabdyti gatvės kovą, Romeo nukauna Džuljetos pusbrolių ir yra ištrečiamas. Siekdama susigrąžinti mylimąjį, Džuljeta inscenizuoja savo mirtį, išgerdama laikinai gyvybę sustabdančių nuodų. Bet žinutė apie šią gudrybę nepasiekia Romeo. Atvykęs prie mylimosios karsto jis nusižudo, tą patį netrukus padaro ir Džuljeta, atsigavusi po nuodų poveikio. Ši tragiška vaikų mirtis paskatina netekties palaužtas Montekių ir Kapulečių šeimas baigti ilgamečius vaidus ir neapykantą.

Nors veiksmas vyksta seniai praėjusiais laikais, ši meilės istorija iki šiol atrodo moderni. Anksčiau santuokos buvo politinis įrankis turtingųjų rankose, padedantis stiprinti galią ir įtaką, net plėsti šalies teritorijas. Mažų mažiausiai kam rūpėjo asmeninės simpatijos ir tyra meilė. Tuo tarpu šioje tragedijoje du įtakingų giminių palikuonys atsisako tradicijų, papročių, politinių tėvų užmojų. Jiems svarbiau jų individualūs, asmeniniai troškimai, todėl yra pasiryžę kovoti dėl meilės. Be to, tokį kelią renkasi ne tik patriarchalinėje sistemoje daugiau privilegijų turėjęs jaunuolis – Romeo, bet ir pati Džuljeta – jauna mergina, kuri pagal tradiciją turėtų būti tyli, dora, skaisti ir paklusti šeimos valiai.

Ikimodernaus ir modernaus pasaulių sankirtą kūrinyje liudija ir tai, kad Montekiai ir Kapulečiai gyvena pagal senuosius principus; Romeo, nužudęs Džuljetos pusbrolių, ir pats turėtų mirti – akis už akį. Tačiau kitokią ateitį mato ir teisinius principus taiko Veronos kunigaikštis Eskalas, pasirenkantis jaunuolį išstremti.

Mes, kaip ir dauguma Šekspyro tyrinėtojų, pratę „Romeo ir Džuljetą“ skaityti kaip tragišką meilės istoriją ir ši versija yra vyraujanti, tačiau kai kas teigia, kad Elžbietos laikų Anglijoje ji galėjo būti suprasta kitaip – kaip grėsmingas įspėjimas tiems, kurie nusprendžia nusižengti religiniams priesakams ir pasiduoti neapgalvotiems veiksams bei aklai aistrai.

Romeo ir Džuljetos meilės istorija nebuvo Šekspyro išmonė – istorija siekia daug senesnius laikus, o ir Šekspyro laikais buvo perpasakojama, užrašoma renesanso prozos kūrėjų. Šekspyras pasiskolino

žinomą siužetą ir jį gerokai praplėtė, kūriniui suteikdamas renesansinį toną.

„Romeo ir Džuljeta“ per šimtmečius neprarado aktualumo – iki šiol ši, kaip ir kitos Šekspyro pjesės, tebeanalizuojamos literatūrologų, be to, visame pasaulyje, taip pat ir Lietuvoje, pagal ją pastatytas ne vienas spektaklis, baletas, sukurtos modernios pjesės interpretacijos, pavyzdžiui, lietuviška roko opera „Meilė ir mirtis Veronoje“, kuriai muziką sukūrė kompozitorius Kęstutis Antanėlis, o libretą – poetas Sigitas Geda.

Eglė Baliutavičiūtė

PIRMAS
VEIKSMAS

1
SCENA

Aikštė Veronoje

Įeina Samsonas ir Gregorijus, Kapulečių tarnai
su kardais ir skydais

SAMSONAS

Gregorijau, mes, dievaži, nesiduosime
drabstomi purvais.

GREGORIJUS

Aišku, menkas malonumas vaikščioti
purvinam.

SAMSONAS

Tegu tik mus užkabina, – parodysimė jiems,
kur pipirai auga.

GREGORIJUS

Kol tu gyvas, žiūrėk, kad pats negautum
pipirų.

SAMSONAS

Suerzintas aš tuoj šoku muštis.

GREGORIJUS

Bet suerzinti tave ne taip lengva.

SAMSONAS

Kiekvienas Montekių šuva erzina mane.

GREGORIJUS

Erzintis – reikia blaškytis; drąsuoliui gi dera tvirtai stovėti vietoje. Taigi jei tu susierzinsi, tai tiek tave ir matysi.

SAMSONAS

Prieš jų šunaują stovėsiu kaip mūras. Joks Montekis – vyras ar merga – neprivers manęs pasitraukti nė per sprindį nuo sienos.

GREGORIJUS

Tai rodo, kad esi liurbis: prie sienos atsiduria kaip tik silpnesnieji.

SAMSONAS

Tiesa; štai dėl ko moterį kaip silpnesnį padarą visada prispaudžia prie sienos. Todėl Montekių tarnus aš nuvysiu šalin, o mergas priremsiu prie sienos.

GREGORIJUS

Betgi pjaunasi tarp savęs mūsų ponai, o mes – tik jų tarnai.

SAMSONAS

Vis tiek pat! Būsiu negailestingas kaip tironas. Susidorojęs su vyrais, užgulsiu ant mergų.

GREGORIJUS

Kaip? Iš karto ant visų?

SAMSONAS

Iš karto ant visų ar ant kiekvienos atskirai, – galvok kaip nori.

GREGORIJUS

Apie tai turės pagalvoti jos pačios.

SAMSONAS

Be abejo, kol dar tvirtai stoviu ant kojų, menki juokai su tokiu bulium kaip aš.

GREGORIJUS

Gerai, kad tu ne žuvis, nes tąsyk būtum
tikriausiai menkė. Trauk savo kardą, – ateina
du vyrukai iš Montekių namų.

Įeina Abramasis ir Baldasaras

SAMSONAS

Mano kalavijas apnuogintas. Užkibink juos.
Šį kartą jie nuo mūsų nepabėgs.

GREGORIJUS

Bet kažin, ar tu nuo jų nepabėgsi?

SAMSONAS

Nebijok.

GREGORIJUS

Dievaži, būtų ko bijoti!

SAMSONAS

Tegu jie pradės pirmi, tuomet įstatymas bus
mūsų pusėj.

GREGORIJUS

Aš susirauksiu, eidamas pro juos;
pažiūrėsim, kaip jiems tai patiks.

SAMSONAS

Manau, kad nelabai. Aš jiems parodysiu
špygą, ir gėda, jeigu jie ramiai pakęs tokį
įžeidimą.

ABRAMAS

Jūs rodote man špygą, gerbiamasis?

SAMSONAS

Aš rodau špygą, gerbiamasis.

ABRAMAS

Jūs rodote mums špygą, gerbiamasis?

SAMSONAS *(tyliai Gregorijui)*

Ar įstatymas bus mūsų pusėj, jeigu
atsakysiu jam „taip“?

GREGORIJUS

Ne.

SAMSONAS

Ne, gerbiamasis, aš nerodau jums
špygos, – aš tiesiog rodau špygą.

GREGORIJUS

Jūs ieškote priekabių, meldžiamasis?

ABRAMAS

Priekabių, meldžiamasis? Anaip tol.

GREGORIJUS

Jei norit su manim susipykti,
meldžiamasis, – labai prašom. Manasis
ponas nė kiek ne blogesnis už jūsų.

ABRAMAS

Bet ir ne geresnis.

SAMSONAS

Gerai, meldžiamasis.

GREGORIJUS *(tyliai Samsonui)*

Sakyk: „geresnis“! Čionai šitai ateina
vienas mano pono giminaitis.

SAMSONAS

Ne, manasis geresnis.

ABRAMAS

Melas!

Įeina Benvolijus